

землекористувань (землеволодінь) господарств фермерського типу // Проблеми реформування земельних відносин в умовах Західного регіону України: Зб. наук. пр. – Львів, 1997. – С. 119–123.

УДК 336:338.6/.9

В.П. Мартинюк

Тернопільський державний технічний університет ім. І.Пулюя

ФОРМУВАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

© *Мартинюк В.П., 2001*

У статті розглядається формування економічної безпеки як важливий напрямок вирішення загальної макроекономічної проблеми забезпечення економічної політики сталого розвитку. Наводиться модель та інтегральні показники для оцінки економічної безпеки в основних сферах життєдіяльності. Пропонується проведення інституційної реформи у сфері господарювання як один із можливих шляхів забезпечення економічної безпеки України.

In the article is consider shaping economic safety as an important direction of deciding a general macroeconomic problem an ensuring an economic constant development policy. Bring model and integral factors for the economic safety evaluation in main scopes of activity.

Об'єктивні реальності сучасних економічних змін такі, що подальший розвиток суспільства неможливий без вирішення завдання щодо забезпечення належного рівня економічної безпеки (ЕкБ) держави та її території.

ЕкБ є однією із складових частин національної безпеки, під якою, відповідно до загальновідомого визначення [1], необхідно розуміти стан захищеності життєво важливих економічних інтересів особистості, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Відтак суть економічної безпеки України становить:

- спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадського суспільства та його інститутів, а також достатній оборотний потенціал країни за всяких несприятливих умов і варіантів розвитку подій;
- здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Структура ЕкБ складна й багатокомпонентна та взаємопов'язана, її складовими частинами є інвестиційна безпека, виробнича безпека, зовнішньоекономічна безпека, воєнно-економічна безпека, науково-технологічна безпека, сировинно-ресурсна безпека, фінансова безпека, інформаційна безпека, енергетична безпека, демографічна безпека і ринок праці, кадрова безпека, продовольча безпека, правопорядок, екологічна безпека. **Аналізуючи структуру ЕкБ можна виявити ряд економічних загроз та дестабілізуючих факторів у розвитку будь-якої країни.**

На рис. 1 на прикладі основних показників економічного розвитку України в 1990–2000 рр. показано, що **стан справ у виробничій сфері по забезпеченні ЕкБ країни можна оцінювати, як наближений до катастрофічного.**

Не спрощуючи проблеми багатоаспектності витоків і проявів сучасної кризи в державі, можна з впевненістю стверджувати, що безпосередньо вона виходить із структурної кризи, в якій перебувала економіка СРСР у період, що передував його руйнації. Фактично структура народногосподарського комплексу опинилася у кризовому стані вже з самого початку незалежного розвитку України. Попередні дослідження показали, що впродовж десятиліть галузева структура формувалася як невід'ємна частина гіперструктури і була зорієнтована саме на інтереси і потреби останньої, а не на національні інтереси України як самостійної держави [3].

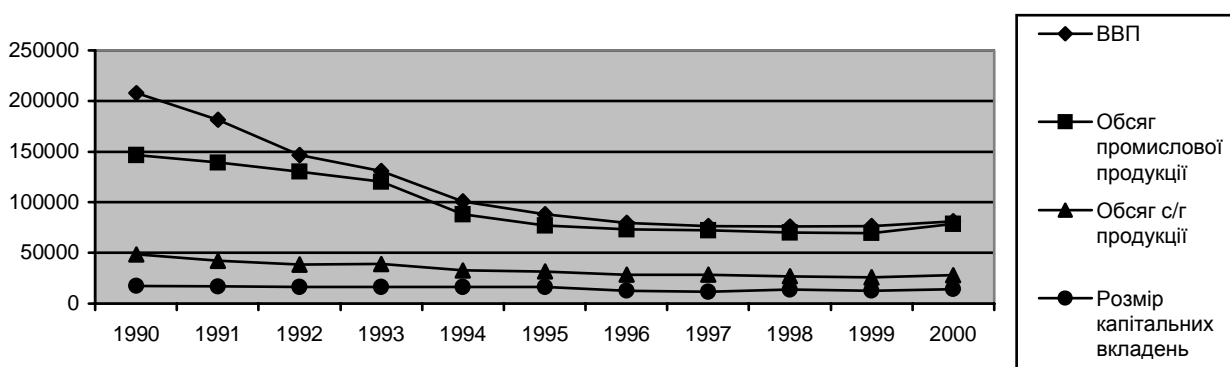


Рис. 1. Динаміка основних показників економічного розвитку України в 1990–2000 рр., млн. грн. [1, 2]

Тому формування ЕкБ розглядається як важливий напрямок вирішення загальної макроекономічної проблеми забезпечення економічної політики сталого розвитку країни, а напрацювання відповідних можливих інтегральних показників та моделей розвитку окремих територій виявляється досить актуальним.

Стан ЕкБ України в цілому суттєвою мірою залежить від забезпечення стійкого розвитку всіх її регіонів. Це передбачає, що при розробці загальнодержавної політики в галузі розширеного відтворення потрібно враховувати необхідність формування ефективної просторової структури країни, яка б забезпечувала баланс інтересів усіх регіонів України та суб'єктів господарювання, що знаходяться на їх території.

Під економічною безпекою регіону (ЕБР) пропонується розглядати сукупність умов і факторів, що характеризують поточний стан регіональної економіки, стабільність, стійкість та поступовість її розвитку, інтеграцію з економікою цілої держави. Тому кожна країна намагається

вирівнювати територіальні відмінності умов життєдіяльності населення в регіонах, збалансувати рівень доходів населення з врахуванням регіональних особливостей.

Детально вивчивши та згрупувавши основні елементи ЕкБ із врахуванням регіональних відмінностей, загальну структуру ЕкБ України можна представити так (рис. 2). Нехтування ЕкБ на будь-якому рівні може призвести до катастрофічних наслідків, зокрема занепаду окремих галузей, банкрутства підприємств і, нарешті, підриву системи життєзабезпечення нації з подальшою втратою суверенітету держави.

Сутність ЕкБ необхідно досліджувати через систему критеріїв та статистичних показників (індикаторів).

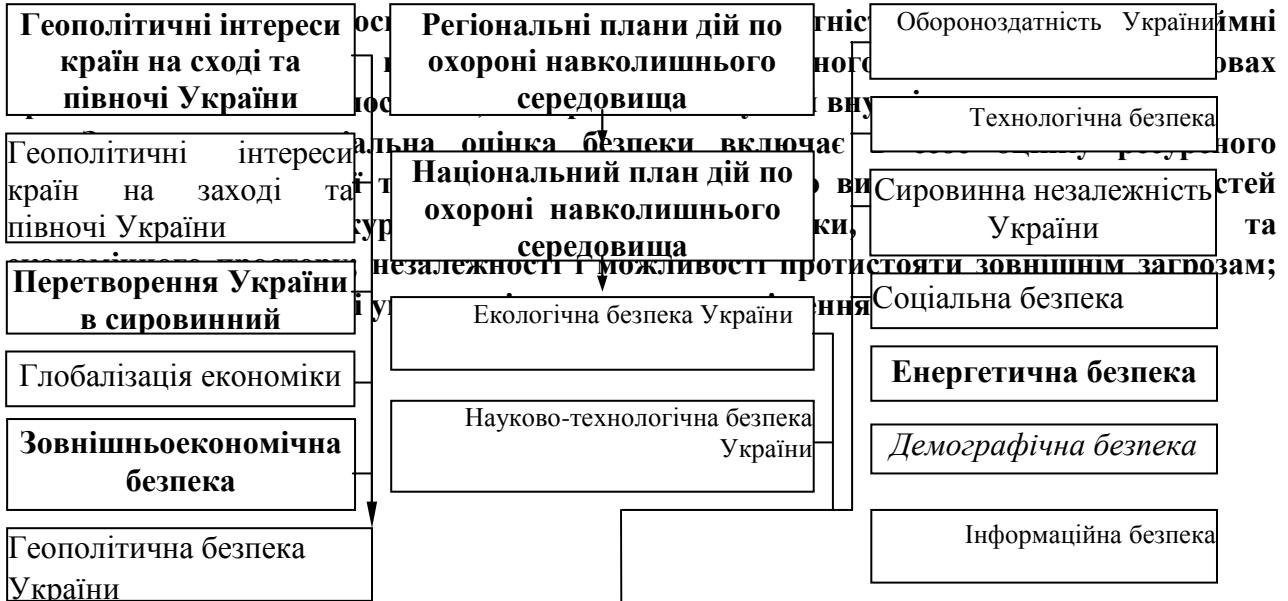


Рис. 2. Структура рівнів економічної безпеки України

В сукупності показників, необхідних для аналізу ЕкБ, необхідно виділяти три їх типи:

1. *Показники критеріального типу*, значення яких допомагають робити висновки про рівень безпеки країни. Дані показники відіграють роль індикаторів загроз ЕкБ і можуть також називатися індикативними показниками.

2. *Показники, які безпосередньо формують індикативні показники*, тобто зміна яких безпосередньо впливає на індикативні показники. Цю групу показників можна назвати показниками першого рівня.

3. *Додаткові показники моніторингу загроз ЕкБ*, які опосередковано впливають на стан економічних загроз.

Серед показників ЕкБ можна виділити дев'ять їх груп, які комплексно відображають стан економіки:

- 1) показники виробничої сфери;
- 2) показники науково-технічної сфери;
- 3) показники бюджетної та фінансової сфери;
- 4) показники сфери охорони здоров'я;
- 5) показники сфери зайнятості населення;
- 6) показники сфери рівня життя населення;
- 7) показники сфери забезпечення регіону продовольчими товарами;
- 8) показники демографічної сфери;
- 9) показники сфери правопорядку.

За територіальним рівнем впливу на стан ЕкБ всі показники можна поділити на показники, що характеризують стан загальнонаціональної та показники регіональної економіки. Однак більшість з них одночасно належать до декількох рівнів, хоч і по різному себе в них проявляють.

Застосовуючи відносні величини динаміки до системи показників для діагностики стану ЕкБ [4, 5], методику їх розрахунку можна представити як у табл. 1.

Таблиця 1

Інтегральні показники економічної безпеки

Показники	Зміст показника	Спосіб розрахунку
1	2	3
Виробнича сфера		
$\Delta\alpha_t^{ВВП}$	Динаміка темпів росту ВВП(ВРП) за аналізований період, в % до відповідного базового періоду	$\Delta\alpha_t^{ВВП} = \frac{ВВП_t}{ВВП_{0(t-1)}} \cdot 100$
$\Delta\alpha_t^{пром}$	Динаміка фактичної зміни обсягів промислового виробництва ($Q_t^{пром}$) за аналізований період, у порівнянні з попереднім (базовим) періодом, %	$\Delta\alpha_t^{пром} = \frac{Q_t^{пром}}{Q_{0(t-1)}^{пром}} \cdot 100$

Науково-технічна сфера		
$\Delta\alpha_t^{hmn}$	Динаміка частки витрат на науку і наукове обслуговування (B_t^{hmn}) у ВВП (ВРП) в аналізованому періоді, у порівнянні з базовим (попереднім) періодом ($\alpha_{0(t-1)}^{hmn}$), %	$\Delta\alpha_t^{hmn} = \frac{B_t^{hmn}}{ВВП_t} \cdot 100 - \alpha_{0(t-1)}^{hmn}$

Продовження табл. 1

$\Delta\alpha_t^{ch}$	Динаміка зайнятих працівників у сфері науки та науковому обслуговуванні в аналізованому періоді ($ЧН_t$), у порівнянні з базовим (попереднім) періодом ($ЧН_{0(t-1)}$), %	$\Delta\alpha_t^{ch} = \frac{ЧН_t}{ЧН_{0(t-1)}} \cdot 100$
-----------------------	---	--

Бюджетна і фінансова сфера

$\Delta\PiСР$	<i>Темп інфляції:</i> а) Середньомісячний (середньорічний) темп зростання індексу цін споживчого ринку (ІЦСР), %	$\Delta\PiСР = \frac{\PiСР_{3.н.}}{\PiСР_{н.м.(p)}} \cdot 100^1$
---------------	---	--

Сфера охорони навколишнього середовища

ΔM_t^{atm}	Динаміка щільності викидів шкідливих речовин в атмосферу стаціонарними джерелами забруднення (M_t^{atm}) на одиницю території (F) за аналізований період, у порівнянні з відповідним показником базового (попереднього) періоду ($M_{0(t-1)}^{atm}$)	$\Delta M_t^{atm} = \frac{M_t^{atm}}{F} - M_{0(t-1)}^{atm}$
--------------------	--	---

Сфера зайнятості населення

$\Delta P\delta$	Зміна офіційного рівня безробіття в звітному періоді ($P\delta_t$), у порівнянні із базовим попереднім періодом ($P\delta_{0(t-1)}$), %	$\Delta P\delta_t = \frac{Ea - 3}{Ea} \cdot 100 - P\delta_{0(t-1)}$ де, Ea – економічно активне населення; 3 – зайняте населення, всього.
------------------	---	--

Сфера рівня життя населення

ΔQ^c	Динаміка виробництва ВВП (ВРП) на одного жителя регіону за аналізований період (Q_t^c), у порівнянні з базовим попереднім періодом ($Q_{0(t-1)}^c$)	$\Delta Q^c = \frac{ВВП(ВРП)}{C} - Q_{0(t-1)}^c$ де, C – кількість населення
--------------	---	---

Сфера забезпечення продовольчими товарами

ΔT^c	Зміна інтегрального показника споживання продуктів харчування на душу населення (ΣT_t^c) ² за аналізований період, у порівнянні з базовим (попереднім) періодом ($\Sigma T_{0(t-1)}^c$)	$\Delta T^c = \frac{\Sigma T_t^c}{C} - \Sigma T_{0(t-1)}^c$
--------------	--	---

Демографічна сфера

ΔN	Динаміка чисельності працездатного населення в звітному періоді (N_t), у порівнянні із базовим (попереднім) періодом ($N_{0(t-1)}$), %	$\Delta N = \frac{N_t}{N_{0(t-1)}} \cdot 100$
------------	--	---

Сфера правопорядку		
ΔW	Зміна кількості злочинів, зареєстрованих органами внутрішніх справ в розрахунку на 1000 чол.	$\Delta W = \frac{W_t}{C} \cdot 1000$

Примітки: 1 – ЩСРз.п. (ЩСРп.м.(р.)) – відповідно рівень ЩСР за звітний період та ЩСР на початок місяця (року); 2 – Даний інтегральний показник розраховується як сума десяти продуктів споживання першої необхідності.

На основі статистичної інформації, що характеризує економіку Західного регіону України, проведено аналіз стану ЕкБ по дев'ятьох сферах життєдіяльності даної території (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка показників ЕкБ в Західному регіоні України*

Показники	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
<i>Виробнича сфера</i>									
$\Delta\alpha_t^{ВВП}$	69,6	59,5	45,9	40,2	31,7	29,0	27,9	27,1	27,4
<i>Науково-технічна сфера</i>									
$\Delta\alpha_t^{нтп}$ порівняно з попереднім (базовим) роком	-0,8 (-1,5)	0,2 (-1,3)	0,8 (-0,5)	-1,8 (-2,3)	-2,37 (-4,67)	0,1 (-4,57)	0,11 (-4,46)	-0,24 (-4,7)	0,4 (-4,3)
<i>Бюджетна і фінансова сфера</i>									
$\Delta ЦСР$ (в середньому по Західному регіону за місяць)	128,9	147,1	114,4	109	102,8	100,8	101,6	101,5	101,9

*За базовий взято 1990 рік

Дані таблиці показують динаміку індикативних показників по виробничій, науково-технічній, бюджетній та фінансовій сферах. По інших шістьох сферах спостерігаються схожі тенденції, винятком є лише сфера охорони навколишнього середовища, де у зв'язку із скороченням обсягів виробництва зменшилися викиди шкідливих речовин та забруднених вод в атмосферу та водойми. Результати такого аналізу відображають ті негативні тенденції, що склалися в територіально-господарських комплексах більшості регіонів держави. Тому науковий пошук необхідно спрямувати на розробку нових підходів та моделей подолання існуючих кризових явищ.

Одним із шляхів покращання стану ЕкБ нашої країни та її регіонів повинно стати проведення ефективної інституційної реформи у сфері господарювання, у вигляді промислово-фінансових груп (ПФГ), корпоратизації державних підприємств, акціонування.

Відповідно до інституційної теорії, сталий розвиток розпочинається лише тоді, коли в економіці створена критична маса інституцій, які здатні до саморозвитку, без підтримки держави [6]. До інститутів представники цього напрямку (Т.Веблен, Дж. Коммонс, У.Мічел, Й.Шумпетер, Дж.Гелбрейт, Г.Мюрдаль, Б.Кваснюк) зараховують конкуренцію, профспілки, податки, державу, монополії, окремі фірми, стійкий образ мислення, юридичні норми [6, 7].

Без їх наявності будь-яка національна економіка не здатна до саморозвитку та виходу на траєкторію сталого економічного зростання.

Тому одним із вирішальних завдань реформування української економіки повинно стати використання інституційних чинників економічного зростання. Держава повинна прискорити реформування корпоративного сектора, створивши тим самим собі стратегічного партнера у розв'язанні проблем планування, довгострокового маркетингу у пріоритетних галузях народного господарства, сприяти інтеграції банківського, промислового та торгового капіталу у рамках ПФГ та транснаціоналізації вітчизняних народногосподарських структур.

Досліджені стабілізуючі ефекти, які приносить формування промислово-фінансових груп у пріоритетних галузях економіки, зокрема в електроенергетиці [8, 9], дозволяють з упевненістю стверджувати, що проведення ефективної інституційної реформи у сфері господарювання сприятиме покращанню показників ЕкБ окремих суб'єктів господарювання, що своєю чергою **забезпечить синергійний ефект від багаторівневої співпраці і може стати тим вирішальним кроком у підвищенні рівня ЕкБ нашої держави.**

1. Концепція економічної безпеки України. Інс-т. екон. прогнозування; кер. проекту В.М.Гесць. – К., 1999. – 56 с. 2. Економіка України у 2000 році // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 12. – С. 5–8. 3. Реверчук Н.Й., Малик Я.М. та інші Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи: Навч. посібник. – Львів, 2000. – С. 5–41. 4. Влияние энергетического фактора на экономическую безопасность регионов Российской Федерации / А.И.Татаркин, В.Г.Благодатський, Л.Л.Богатырев и др. – Екатеринбург, 1998. – 197 с. 5. Научно-технологическая безопасность регионов России: методические подходы и результаты диагностики / А.И.Татаркин, Д.С.Львов, А.А.Куклин и др. – Екатеринбург, 2000. – 414 с. 6. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. – М., 1997. – 21 с. 7. Кваснюк Б.Є. Сучасний інституціоналізм та особливості інституційного середовища в Україні // Стратегія економічного розвитку України. Інститут стратегічних досліджень НАН України. – К., 2000. – Вип. II–III. – С. 53–60. 8. Банніков Ю.В., Абубекеров Р.А., Домашов Є.Д. и др. Про можливості розвитку енергетики України // Енергетика: економіка, технології, екологія. – 2000. – №1. – С. 4–9. 9. І.В. Бакушевич, В.П. Мартинюк Стабілізуючі ефекти промислово-фінансових груп в енергетичному менеджменті вільних економічних зон // Енергетика: економіка, технології, екологія. – 2000. – № 1. – С. 70–74.

УДК 339.13.012.42

А.Г. Михайловский, Н.Н. Шиков

Вища школа бізнесу – інститут економіки і менеджменту, м. Алчевськ

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ХАРАКТЕРИСТИК ПРИБУТКУ ДЛЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ БІЗНЕСУ

© Михайловский А.Г. Шиков Н.Н., 2001

Стаття присвячена аналізу прибутковості підприємства і її ролі в напрямку легалізації бізнесу.